СЕКЦІЯ 1 МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МЕТОДИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ СІМ'Ї В КОНСУЛЬТАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

METHODS AND TECHNIQUES OF FAMILY PROBLEMS RESEARCH IN THE ADVISORY WORK OF SOCIAL SPECIALISTS

У статті розглядаються особливості готовності фахівців соціальної сфери до практичної консультативної діяльності як різновиду діяльності соціальних працівників/педагогів, психологів, юристів, медиків із сім'ями. Визначається сутність та особливості консультування, готовності до консультативної діяльності; узагальнюється зміст консультування в професійній діяльності соціальних працівників, соціальних педагогів.

Виділено типи сімей, що підпадають під категорії сімей, які потребують соціальної підтримки, або такі, які знаходяться в складних життєвих обставинах і потребують допомоги від суспільства, зокрема фахівця соціальної сфери або практичного психолога. Акцентується увага на проблемах сім'ї під час вибору методик дослідження сімейних проблем та методів роботи з ними. Серед методів дослідження виділено психодіагностичні та інтерактивні, а серед методик дослідження – опитувальники, тести, метод спостереження тощо.

Подана інформація допоможе в консультативній діяльності фахівця, оскільки проблеми й особливості сім'ї, як відомо, досить різноманітні та специфічні. І для вирішення відповідної проблеми фахівець повинен володіти арсеналом методів і методик, які допоможуть кожному члену сім'ї дізнатися, навчитися, а також підтримувати й цінувати взаємини, берегти цінності, бачити позитив і розвивати відносини на довгі щасливі роки. Тут є безцінна роль консультативної допомоги та бачення фахівцем-професіоналом відповідної проблеми або проблем, які він повинен вирішити для збереження психічного здоров'я кожного члена сім'ї. Це необхідно для забезпечення якості наданої допомоги в процесі консультування як на першому етапі діагностування проблеми сім'ї, так і на наступних етапах, у тому числі можливої корекції. Тому важливим моментом тут є підбір методик для всебічного бачення і підбір методів, завдяки яким члени сім'ї отримають якісну професійну кваліфіковану допомогу. При цьому представлена класифікація методик і методів дослідження сімейних проблем допоможе фахівцям соціальної сфери і дозволить це забезпечити в процесі методичного дослідження.

Ключові слова: консультування, фахівець соціальної сфери, соціальні працівники, соціальні педагоги, соціально-педагогічна робота із сім'єю, готовність до консультативної діяльності, типи сімей, методи

дослідження, методики дослідження проблем сім'ї, проблеми сімей.

The article examines the peculiarities of the preparedness of social professionals for practical consultative activity as a type of activity of social workers/educators, psychologists, lawyers, doctors with families. Nature and specific features of counseling; preparedness for advisory work; content of counseling in the professional activity of social workers, social educators.

The types of families that fall into the category of families in need of social support are identified, or as those that are in difficult life circumstances and need assistance from society, in particular a social specialist or a practical psychologist. In this article, the experts focus on the choice of methods of researching family problems and methods means of work. Psychodiagnostic and interactive methods are identified among the research methods, and among the research methods for example, questionnaires, tests, observation method, etc.

The provided information will help in the consultancy work of a specialist, since the problems and characteristics of the family, as is known, are quite diverse and specific. To solve the corresponding problem, a specialist should have an arsenal of methods and techniques that will help each family member to find out, learn, and also maintain and appreciate relationships, protect values, see positive and develop relationships for long happy years. The role of advisory assistance and the professional specialist's vision of the corresponding problem or problems that he must solve to preserve the mental health of each family member are invaluable. This is necessary to ensure the quality of the assistance provided in the counseling process both at the first stage of diagnosing a family problem and at subsequent stages, including a possible correction. Therefore, an important point here is the selection of methods for a comprehensive vision, as well as the selection of techniques by which family members will receive high-quality professional qualified assistance. At the same time, the presented classification of methods and techniques for studying family problems will help a specialist in the social sphere and will allow this to be provided in the process of methodological research.

Key words: counselling/advisory work, social professionals, social workers/social educators, social and educational work with families, preparedness for practical consultative activity, types of families, methods, techniques of family problems research, families' problems.

УДК 364.044.42:364.442.2
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.22.1>

Годлевська А.І.
к.пед.н., доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
факультету соціально-економічної
освіти
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

Нежинська О.О.
к.психол.н., доцент,
доцент кафедри психології
Інститут підготовки кадрів
Державної служби зайнятості України

Постановка проблеми. На перехресті політичних, соціально-економічних змін у країні сім'я, як ніколи, потребує допомоги у вирішенні своїх проблем, проблем виховання дітей у родині. Разом із фахівцями різних сфер суспільства соціальні працівники вивчають проблеми сучасних сімей, допомагають дорослим і дітям в їх вирішенні, підтримують членів родин тощо.

Консультування є різновидом діяльності соціальних працівників/ педагогів, психологів, юристів, медиків. У «Законі України «Про соціальні послуги» визначено, що соціальний працівник має надавати консультативні послуги з питань поліпшення взаємин клієнта з навколишнім соціальним середовищем; виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, що перебувають у складних життєвих ситуаціях; організації індивідуального і виховних впливів; захисту прав та інтересів осіб; розповсюдження просвітницьких і культурно-освітніх знань тощо» [3]. Питання забезпечення консультативною допомогою в процесі соціального становлення особистості визначено важливою складовою частиною соціально-педагогічного патронажу в системі освіти (стаття 22 Закону України «Про освіту») [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Консультування як практичну діяльність соціального працівника, соціального педагога розглядають науковці: І. Богданова, О. Гапончук, Ю. Клочан, Н. Краснова, Л. Неїжапа, В. Ніколаєв, О. Пожидаєва, Г. Раковська, С. Харченко, С. Шандрук та ін. Дослідниця О. Пожидаєва, наприклад, основними завданнями консультування визначає: «допомогу клієнту у формулюванні проблемної ситуації; дослідження контексту і передумов виникнення проблемної ситуації; надання емоційної підтримки в переживаннях клієнта; здійснення об'єктивної оцінки проблемної ситуації; забезпечення конструктивного зворотного зв'язку; здійснення пошуку шляхів вирішення проблемної ситуації; підвищення почуття відповідальності клієнта за успіх вирішення проблемної ситуації; організація посередництва у вирішенні проблемної ситуації; здійснення прогнозу результатів, заснованих на вірогідності успіху» [3, с. 7]. Це й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Постановка завдання. Тому метою статті є визначення методів і методик дослідження сімейних проблем відповідно до кожного типу сім'ї в консультативній роботі фахівців соціальної сфери із сім'єю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно відзначити, що готовність майбутнього соціального працівника/ педагога до консультативної діяльності є результатом його підготовки до консультативної діяльності, яку розглядають як «інтегральне особистісне

утворення, що ґрунтується на мотиваційно-ціннісному ставленні до надання консультативних послуг клієнтові, містить знання сутності консультативної діяльності, характеризується застосуванням необхідних професійно-педагогічних умінь і навичок реалізації професійних цілей» [3, с. 9]. Тому процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників сьогодні передбачає не тільки теоретичну і практичну підготовку, а і впровадження інноваційних технологій в організацію навчання в закладах вищої освіти. Окремі наукові дослідження З. Бондаренко, Р. Вайноли, Т. Веретенко, Ю. Галагузової, П. Гусака, І. Зверєвої, А. Капської, О. Карпенко, Г. Лактіонової, І. Ліпського, Л. Міщик та ін. розкривають ці аспекти.

Дослідження проблем сім'ї. Власний досвід діяльності, зокрема вивчення зі студентами особливостей соціально-педагогічної та психологічної роботи з різними типами сімей, дозволяє стверджувати, що фахівцями в практичній консультативній діяльності не завжди враховується тип сім'ї у виборі методик дослідження сімейних проблем, форм, методів і засобів роботи з ними. Саме змістове наповнення консультативної діяльності потребує оновлення в умовах інформаційного простору суспільства, що постійно змінюється.

Науковець О. Гапончук [1] у своїх дослідженнях проаналізувала наукові пошуки з цієї проблеми і узагальнила зміст консультування в професійній діяльності соціальних працівників: виявлення причин і сутності проблем у сім'ї, їх усвідомлення; пошук шляхів їх вирішення та роль і відповідальність самого клієнта в цьому; активізація сил і здібностей членів сім'ї, формування в них здатності до подолання перешкод і налагодження взаємодії один з одним у сім'ї та взаємодії зі світом.

Для дослідження та виявлення проблем сім'ї в ході консультування фахівцеві необхідно застосовувати певні методи і методики дослідження. Найчастіше застосовують такі методи, як: опитування, бесіда, спостереження, аналіз документів, анкетування (усне, письмове), малюнок, інтерв'ювання, метод експертної оцінки тощо. І як загальновідомо, жодне наукове соціально-педагогічне дослідження також не вважається повним і якісним без застосування методик дослідження сім'ї та поданих результатів їх застосування. Тому відомий перелік авторських методик великий і різноманітний відповідно до кожної досліджуваної соціальної проблеми.

Важливо зауважити, що давно назріла необхідність класифікувати методи і методики вивчення сімейних проблем відповідно до кожного типу сім'ї, і це, безперечно, впливає на ефективність соціально-педагогічної роботи із сім'єю, що є одним із завдань нашої публікації.

Так, залежно від індивідуальних особливостей, потреб і проблем, від обставин життя та ресурсів тощо науковці (О. Безпалько, Р. Вайнола, А. Капська [2], І. Пеша, І. Трухін та ін.) класифікують сім'ї за різними ознаками: структурою і складом (повні, неповні, складні, нуклеарні, повторного шлюбу); за наявністю і кількістю дітей у сім'ї (одиночні, малодітні, багатодітні, бездітні); за матеріальною забезпеченістю (забезпечені, малозабезпечені, сім'ї, що перебувають за межею бідності); за віком подружжя (молодята, молоді сім'ї, сім'ї середнього і старшого подружнього віку, похилого віку); за місцем проживання (географічною ознакою) – сільські та міські; за особливими умовами життя (сім'ї студентів, військовослужбовців, тимчасово переміщених осіб, мігрантів, дистантна сім'я, сім'я у громадянському, пробному шлюбі тощо); за координацією зусиль, за психічним здоров'ям (здорові, невротичні, віктимогенні); за типом лідерства (егалітарні/біархатні, авторитарні) тощо.

Потрібно звернути увагу й на те, що спеціалісти, які проводять консультації з такими сім'ями, не повинні забувати, що кожна сім'я та її досвід є унікальними. Тому робота, яка проводиться фахівцем соціальної сфери або рядом фахівців, базується на індивідуальному підході. Так, наприклад, потрібно враховувати роль пізнавальних і емоційних процесів особистості в контексті змін у процесі консультацій з членами родини (У. Бовей, А. Хеде [7], Г. Пріб, З. Громова [16]), а також можливий опір відповідним змінам (Г. Пріб, З. Громова [16]), поведінкові залежності в структурі особистості (К. Андреассен, М. Гріффітс, С. Гйертсен, Е. Кроссбаккен, С. Квам та С. Паллесен [5], Х. Еусенк [10], С. Франко та Г. Барнес [11], У. Лу, К. Лі, С. Ко, Р. Хсяо, Х. Ху та С. Йєн [15], Н. Зілберман, Г. Ядід, Ю. Ефраті, Ю. Неумарк та Ю. Рассовский [20]) та особливості мотивації особистості (Х. Еусенк [10], М. Хуманс [14]), розуміння особливостей різноманітних дисфункцій у сім'ї (Т. Бредбурі, С. Кохан та Б. Карні [8], П. Гарретт [12]), особливості стосунків та бачення подружжям перспектив подальшої життєдіяльності родини на шляху вирішення конфліктів (Г. Пріб [4], К. Коркоран та Б. Маллінкрод [9], М. Сааведра, К. Шапман та Р. Рогг [17]), особливості підлітків з адиктивною поведінкою в конфліктних сім'ях (Г. Пріб [4]) тощо.

Не можна оминати й те, що наразі важливим аспектом у роботі фахівця соціальної сфери є особистість спеціаліста, його професійні якості та цінності, зокрема: моральність (С. Бісман [6]) та моральна досконалість, професійно-етична культура (А. Капська [2]), творчість, ідейність, комунікабельність, цілеспрямованість, відповідальність, спостережливість, добросовісність, доброчесність, благородство, порядність, ввічливість, емпатійність, тактовність, толерантність, гармонійність і т. ін. Слід згадати також і про специфіку діяльності фахівця соціальної сфери (П. Тревітік [18], К. Уінтер, В. Крі [19]), а також психологічне навантаження, напруження, стресові фактори тощо, які неминучі в його роботі (П. Хуклей, С. Еванс, С. Гателі, М. Веббер, А. Меарс, С. Пайак, Т. Кендалл, Дж. Медіна та С. Катона [13]). Разом із цим професіоналізм і досвід, а також зазначені якості та характеристики дозволять у процесі консультативної діяльності діагностувати, визначити, вибрати та запропонувати відповідні конструктивні заходи задля ефективного вирішення проблем і надання допомоги родині, яка звернулася до нього за цією допомогою.

Класифікація методів і методик вивчення сімейних проблем щодо різних типів сімей. Однозначно, що межі статті не дозволяють розглянути всі типи сімей, тому охарактеризуємо сім'ї, які виділили студенти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, що проходили практику в соціальних службах м. Києва. Дані, які збиралися нами протягом десяти років, систематизовано та взято за основу для проведення подальшого дослідження. Необхідно відзначити, що спостерігалася тенденція до виділення студентами типів сімей, які, на їхню думку, потребують першочергової уваги у виборі методів і методик дослідження. При цьому доцільним виявилось охарактеризувати ці виділені типи сімей, а також виокремити їхні проблеми, оскільки вони знаходяться в складних життєвих обставинах і потребують допомоги від суспільства.

Відповідно, наступним кроком постало питання підбору методик і методів дослідження. Серед методик бралися до уваги опитувальники, тести, аналіз взаємин тощо, також використовувався метод спостереження. Серед методів насамперед виділяються психодіагностичні (анкетування, тестування, сімейна соціограма, метод експертного оцінювання та ін.) та інтерактивні (соціально-психологічний тренінг, арт-терапія, групова терапія, психодрама та ін.) методи дослідження проблем сім'ї та сімейного виховання відповідно до різних типів сімей. Зрозуміло, що подані методики та методи дослідження проблем сучасних сімей – це як варіант для практичної консультативної діяльності фахівців, який потребує більш широкого і конкретизованого розгляду проблем кожного типу сімей, їх причин, а також підбору відповідного методичного інструментарію для діагностики та можливої психокорекції надалі.

Слід відзначити, що не кожна сім'я (згідно із класифікацією типів сімей) потребує допомоги фахівців соціальної сфери у своїй життєдіяльності. У даному випадку, як було зазначено вище, ми розглядаємо типи сімей, що

Таблиця 1

Методики та методи дослідження проблем сім'ї та сімейного виховання щодо різних типів сімей

№	Тип сім'ї	Проблеми сім'ї. Проблеми виховання дітей у сім'ї	Методики дослідження проблем сім'ї та сімейного виховання	Методи дослідження проблем
1	Неповна сім'я – сім'я, що складається з матері або батька (бабусі чи дідуся) і дитини (дітей)	Поєднання професійної і батьківської ролей. Розподіл домашніх обов'язків. Проблеми соціальної адаптації. Проблеми соціальні проблеми. Проблеми виховання дітей в сім'ї. Матеріально-фінансові проблеми тощо.	Методика АСВ «Аналіз сімейних взаємостосунків». Методика З. Рубіна «Що переважає у взаєминах». Методика RARY «Виявлення батьківських установок і реакцій». ОСБ тест-опитувальник «Ставлення батьків» А. Варги і В. Століна. «Психологічний портрет батька-матері» Г. Резапкіної. Методика Б. Бітінаса «Розв'язання проблемних ситуацій». Тест «Я і моя дитина» Г. Філіпової.	Сімейна соціограма. Сімейна генограма. Малюнок родини. Арт-терапія. Ізотерапія. Опитування. Тестування. Анкетування.
2	Складна сім'я – сім'я, що складається з декількох поколінь (з двох і більше шлюбних пар)	Труднощі міжпоколінних стосунків. Труднощі подружніх взаємин. Протиріччя у взаєминах батьків та дітей. Розбіжності в поглядах на виховання дітей і ролі в цьому кожного з батьків. Розподіл побутових обов'язків. Житлові проблеми тощо.	Методика «Функціонально-рольова узгодженість» С. Ковальова. Проективна методика «Кінетичний малюнок сім'ї» Р. Бернс, С. Кауфман. Опитувальник батьківського ставлення (Parental Attitude Research Instrument – PARI). Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Е. Альошина, Л. Гозман, І. Дубровіна. Опитувальник батьківського ставлення (ОРО) А. Варги, В. Століна. Індекс толерантності» Г. Солдатової. Методика Б. Бітінаса «Розв'язання проблемних ситуацій».	Тестування. Опитування. Малюнок. Бесіда. Інтерв'ю. Сімейна соціограма. Сімейна генограма.
3	Сім'ї повторного шлюбу – вступ у шлюб з іншим партнером після розірвання попереднього шлюбу	Проблеми сімейної адаптації. Психологічні проблеми. Труднощі подружніх взаємин. Протиріччя у взаєминах батьків і дітей. Розбіжності в поглядах на виховання дітей і ролі в цьому кожного з батьків. Розподіл побутових обов'язків тощо.	Опитувальник «Шкала сімейної адаптації та згуртованості». Методика АСВ «Аналіз сімейних взаємостосунків» Е. Ейдемільера. Методика RARY. Виявлення батьківських установок і реакцій Е. Шефера. Опитувальник ВБД «Взаємодія батько-дитина» І. Марковської. Методика «Малюнок сім'ї». Сімейна фотографія. Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях». «Шкала любові та симпатії» Г. Гозмана та Ю. Альошиної. Шкала сімейного оточення (ШСО) С. Купріянов, Е. Альошина, Л. Гозман, І. Дубровіна. Методика Б. Бітінаса «Розв'язання проблемних ситуацій». Індекс толерантності» Г. Солдатової.	Тести. Арт-терапія. Анкетне опитування. Малюнок родини. Сімейна соціограма. Сімейна генограма.

Продовження таблиці 1

4	Бездітна сім'я – сім'я, коли подружжя протягом 8–10 років не мають дітей	Конфлікти в сім'ї між подружжям. Психологічні проблеми. Проблеми зі здоров'ям. Втрата взаєморозуміння між подружжям. Протиріччя у взаєминах батьків і дітей тощо.	Тест «Сімейна соціограма» Є. Ейдемільера. Методика Рене Жіля. Методика З. Рубіна «Що переважає у взаєминах». Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Е. Альошина, Л. Гозман, І. Дубровіна. Тест «Інтегральна задоволеність працею» А. Батаршева. Морфологічний тест структури життєвих цінностей В. Сопова, Л. Карпушиної. Методика «Шкала любові та симпатії» Г. Гозмана та Ю. Альошиної. Методика визначення психологічної сумісності у шлюбі (Ю. Решетняк, Г. Васильченко).	Тестування Анкетування Тренінг. Бесіда. Групова терапія (ігри, бесіди, тренінги).
5	Однотітна сім'я – сім'я з однією дитиною	Проблеми відносин між подружжям. Проблеми відносин з дитиною. Психологічні проблеми.	Методика З. Рубіна «Що переважає у взаєминах». Методика АСВ «Аналіз сімейних взаємостосунків». ОСБ тест-опитувальник ставлення батьків А. Варги і В. Століна. Техніка Морено «Обмін ролями». Тест «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях». Методика PARI «Виявлення батьківських установок і реакцій» Е. Шефера. Опитувальник ВБД «Взаємодія батько-дитина» І. Марковської. Морфологічний тест структури життєвих цінностей В. Сопова, Л. Карпушиної.	Малюнок родини. Сімейна соціограма. Сімейна генограма. Анкетування Тестування. Опитування. Психодрама. Малюнок родини.
6	Багатодітна сім'я – сім'я, яка виховує трьох і більше дітей, або один батько (одна мати), який (яка) самостійно їх виховує	Недостатній рівень матеріальної та фінансової забезпеченості. Тіснота житла. Завантаженість батьків, особливо матері. Брак часу на виховання дітей. Конфлікти між подружжям тощо.	Шкала сімейного оточення (ШСО) С. Купріянов. ОСБ – тест-опитувальник ставлення батьків до дитини А. Варги і В. Століна. Опитувальник «Взаємодія батько-дитина» І. Марковської. Тест «Вимірювання батьківських установок і реакцій» Е. Шефера. Опитувальник «Вимірювання установок в сімейній парі» Ю. Альошина, Л. Гозмана). Методика Б. Бітінаса «Розв'язання проблемних ситуацій».	Тестування. Анкетування Письмове опитування. Бесіда. Інтерв'ю. Групова терапія (ігри, бесіди, тренінги). Малюнок родини. Сімейна соціограма.

Продовження таблиці 1

7	Молода сім'я – подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років	Недостатній рівень матеріальної та фінансової забезпеченості. Специфічний віковий період членів сім'ї. Подружжя вимушене проходити певні ступені соціалізації: здобувати освіту, професію, робоче місце. Необхідність психологічної адаптації до сімейного життя й появи дітей. Труднощі у догляді та вихованні дітей. Труднощі з розподілом ролей у сім'ї тощо.	«Рольові очікування і домагання у шлюбі» (А. Волкова). Тест-опитувальник «Задоволеність шлюбом». Опитувальник «Шкала сімейної адаптації та згуртованості». Методика «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю. Альошина, Л. Гозман, Є. Дубовська). Методика діагностики подружніх відносин В. Левкович, О. Зуськова. Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Е. Альошина, Л. Гозман, І. Дубровіна. Методика Б. Бітінаса «Розв'язання проблемних ситуацій». Тест «Рефлексія на саморозвиток» Л. Бережнєвої.	Тестування-опитування. Письмове опитування. Групова терапія (ігри, бесіди, тренінги). Анкетування Інтерв'ю.
8	Студентська сім'я – це сім'я, членами якої є студенти денної форми навчання і їхні діти	Соціальна незрілість подружжя. Матеріальні проблеми. Житлові проблеми. Несумісність навчання у вузі та виконання сімейних функцій. Проблеми взаєморозуміння з батьками. Необхідність психологічної адаптації до сімейного життя та до появи дітей. Фінансова та психологічна залежність від батьків. Авторитарне втручання родичів у сімейне життя. Відсутність готовності до самостійного ведення домашнього господарства. Відсутність готовності до усвідомленого батьківства тощо.	Діагностична методика сімейної адаптації та згуртованості (FACES-3). Діагностична методика визначення рівня афіліції А. Мехрібіана. Морфологічний тест структури життєвих цінностей В. Сопова, Л. Карпушиної. Діагностична методика визначення рольових очікувань та домагань у шлюбі (РОД) О. Волкової. Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Е. Альошина, Л. Гозман, І. Дубровіна.	Тестування. Бесіда. Опитування. Анкетування. Інтерв'ю. Групова терапія (ігри, бесіди, тренінги).
9	Сім'я військово-службовців – це сім'я, в якій один з її членів служить у збройних силах країни	Труднощі в забезпеченні сім'ї житлом. Відсутність звичних умов життя, часті переїзди. Звуження кола спілкування. Низький рівень матеріального забезпечення. Труднощі з працевлаштуванням дружини, навчанням дітей. Труднощі адаптації дітей до нового колективу в разі зміни місця проживання тощо.	Аналіз сімейної тривоги, аналіз сімейних взаємин (АСВ Е. Ейдеміллера). Опитувальник «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Альошина, Л. Гозман). Діагностична методика сімейної адаптації та згуртованості (FACES-3). Методика «Функціонально-рольова узгодженість». Методика визначення психологічної сумісності у шлюбі (Ю. Решетняк, Г. Васильченко). Методика «Шкала любові та симпатії» Г. Гозмана та Ю. Альошиної. Методика «Шкала сімейного оточення» (ШСО) С. Купріянова.	Індивідуальне консультування. Методи релаксації. Групова терапія (ігри, бесіди, тренінги). Особиста діагностика.

Продовження таблиці 1

10	Тимчасово переміщені сім'ї – сім'ї, змушені раптово покинути постійне місце проживання в результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих, які знаходяться на території власної країни	Відсутність власного житла. Соціально-економічні труднощі. Проблеми працевлаштування. «Внутрішній розкол» у сприйнятті та розумінні власного становища. Проблеми з оформленням та відновленням документів. Втрата сталої морально-психологічної сімейної атмосфери та комфорту. Протиріччя у взаєминах будь-кого з подружжя або дітей з батьками. Юридичні проблеми тощо.	Методика «Особистісна готовність до змін» (Р. Хезер, Н. Бажанова, Г. Бардіер). З. Гаркавенко, О. Карагодіна, А. Шапошнікова «Методика оцінки ресурсного потенціалу родин внутрішньо переміщених осіб з дітьми». Методика С. Бем Опитувальник ВБД «Взаємодія батько-дитина» І. Марковської. Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» Е. Альошина, Л. Гозман, І. Дубровіна. Тест «Інтегральна задоволеність працею» А. Батаршева.	Тестування. Діагностика. Консультування. Анкетування. Опитування. Бесіда. Малюнок.
11	Громадянський шлюб – шлюб офіційно не зареєстрований	Проблеми соціального характеру. Проблеми з документами. Економічні проблеми. Проблеми відносин між подружжям. Проблеми виховання дітей в сім'ї. Морально-психологічні проблеми. Юридичні проблеми. Проблема соціальної адаптації тощо.	Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Е. Альошина, Л. Гозман, І. Дубровіна). «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (А. Волкова). Діагностика міжособистісних відносин за Т. Лірі. «Шкала любові та симпатії» Г. Гозмана та Ю. Альошиної. Шкала сімейного оточення (ШСО) С. Купріянов. Тест опитувальник ОСБ «Ставлення батьків» А. Варги і В. Століна. Тест «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях». Метод характеристики ціннісно-мотиваційної сфери подружжя. Методика «Сімейні цінності» В. Торохтія. Методика Б. Бітінаса «Розв'язання проблемних ситуацій». Методика співвідношення психологічних сімейних ролей А. Волкової і Г. Трапезникової. Опитувальник ВБД І. Марковської «Взаємодія батько-дитина» тощо.	Тестування. Діагностика. Консультування. Анкетування. Опитування.

підпадають під категорії сімей, які потребують соціальної підтримки, або такі, які знаходяться в складних життєвих обставинах і потребують допомоги від суспільства. Методики та методи дослідження проблем сім'ї та сімейного виховання щодо різних типів сімей представлено в таблиці 1.

Як видно з табл. 1, виділені одинадцять типів сімей, у кожному з типів зазначено основні її проблеми та проблеми виховання дітей у цих сім'ях. Також відповідно до типу та визначених проблем сім'ї розроблено і представлено в таблиці методики та методи дослідження, оскільки для їх вирішення під час консультативної діяльності фахівець соціальної сфери повинен мати психологічний інструментарій, який допоможе кожному членові сім'ї дізнатися, навчитися, а також підтримувати та цінувати взаємовідносини, берегти цінності, бачити позитив і розвивати стосунки на довгі щасливі роки. Тому роль консультативної допомоги і бачення фахівцем-професіоналом відповідної проблеми або проблем, які він повинен вирішити для збереження психічного здоров'я кожного члена сім'ї, дуже цінна.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, в результаті дослідження розглянуто особливості консультування як практичну діяльність соціального працівника. Також визначено методи та методики дослідження сімейних проблем відповідно до типу сім'ї, яка знаходиться в складних життєвих обставинах і потребує допомоги від суспільства, що, відповідно, допоможе фахівцю соціальної сфери під час консультативної діяльності. Перспективами подальших наукових пошуків у цьому напрямі може бути розроблення комплексного змістовно-методичного забезпечення консультативної діяльності фахівця соціальної сфери в роботі з різними типами сімей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гапончук О.М. Організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луцьк, 2017. 20 с.
2. Капська А.І. Зміст і структура професійно-етичної культури соціального працівника. *Science and practice: Collection of scientific articles*. Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. P. 252–256.
3. Пожидаєва О.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2011. 20 с.
4. Пріб Г. Соціально-психологічні особливості формування самосвідомості підлітків з адиктивною

поведінкою у конфліктних родинax. *Psychological Journal*. 2019. Vol 5. № 12. P. 182–193.

5. The relationships between behavioral addictions and the five-factor model of personality. *Journal of Behavioral Addictions* / C.S. Andreassen et al. 2013. 2 (2). P. 90–99.

6. Bisman C. Social work values: the moral core of the profession. *British Journal of Social Work*. 2004. 34 (1). P. 109–123.

7. Bovey WH, Hede A. Resistance to organizational change: The role of cognitive and affective processes. *Leadership Org Dev J*. 2001. 22(8). P. 372–382.

8. Bradbury T.N., Cohan C.L., Karney B.R. Optimizing longitudinal research for understanding and preventing marital dysfunction / in T. N. Bradbury (Ed.). *The developmental course of marital dysfunction*. Cambridge University Press, 1998. P. 279–311.

9. Corcoran K.O., Mallinckrodt B. Adult attachment, self-efficacy, perspective taking, and conflict resolution. *Journal of Counseling & Development*. 2000. 78 (4). P. 473–483.

10. Eysenck H.J. Addiction, personality and motivation. *Human Psychopharmacology*. 1997. 12 (SUPPL. 2). P. 79–87.

11. Franco, Cea N., Barnes G.E. The development of Addiction-Prone Personality traits in biological and adoptive families. *Personality and Individual Differences*. 2015. 82. P. 107–113.

12. Garrett P.M. The electronic eye: emerging surveillance practices in social work with children and families. *European Journal of Social Work*. 2004. 7 (1). P. 57–71.

13. Stress and pressure in mental health social work: The worker speaks. *British Journal of Social Work* / P. Huxley et al. 2005. 35 (7). P. 1063–1079.

14. Hymans M. Coaching and mentoring: using motivational interviewing to facilitate change. In: *Coaching and Mentoring Staff in Schools: A Practical Guide*. Abingdon : Routledge, 2019. P. 117–136.

15. Relationship between borderline personality symptoms and Internet addiction: The mediating effects of mental health problems. *Journal of Behavioral Addictions* / W.-H. Lu et al. 2017. 6 (3). P. 434–441.

16. Prib H., Gromova Z. Connection between resistance to organizational change as a facet of psychological resistance of an individual. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*. 2019. V. 7. P. 170–178.

17. Saavedra M.C., Chapman K.E., Rogge R.D. Clarifying links between attachment and relationship quality: Hostile conflict and mindfulness as moderators. *Journal of Family Psychology*. 2010. 24 (4). P. 380–390.

18. Trevithick P. Revisiting the knowledge base of social work: a framework for practice. *British Journal of Social Work*. 2008. 38. P. 1212–1237.

19. Winter K., Cree V.E. Social Work Home Visits to Children and Families in the UK: A Foucauldian Perspective. *The British Journal of Social Work*. 2016. Vol. 46. Issue 5. P. 1175–1190.

20. Personality profiles of substance and behavioral addictions. *Addictive Behaviors* / N. Zilberman et al. 2018. 82. P. 174–181.